

Hvis konklusjonen fra granskingskommisjonen i Sudbø-saken blir stående, må merittverdien av medforfatterskap for vitenskapelige artikler reduseres

Forskningsfuske i stort og smått

«*A thing worth having is a thing worth cheating for*»

W.C. Fields (1880–1946)

Noe slikt kan aldri hende hos oss, var lenge gjennomgangstenen her i landet. Men fredag 13. januar 2006 hendte det: En norsk forskningsartikkel i *The Lancet* med Jon Sudbø som førsteforfatter (1) ble avslørt som svindel. Kritiske lesere hadde avdekket det som verken institusjonens eller tidsskriftets kvalitetssikringssystemer hadde forhindret. Men det er tankevekkende at det tok tre måneder å avsløre åpenbare feil i et av verdens mest prestisjetunge tidsskrifter. Saken fikk enorm oppmerksomhet med 330 medieoppslag i Norge bare de to første ukene. Det viser hvor stor tillit medisinsk forskning har i allmennheten og hvor dypt fallet blir når tilliten brytes. Mangelen på et fungerende offentlig granskingsorgan gjorde at Jon Sudbøs arbeidsgivere – Rikshospitalet-Radiumhospitalet og Universitetet i Oslo – oppnevnte en egen granskingskommisjon. I kjølvannet av saken har det oppstått en nyttig debatt om forskningsetikk og om ansvarsforhold ved medisinsk forskning og publisering.

Granskingskommisjonen fremla 30. juni 2006 en omfattende og grundig rapport basert på en gjennomgang av alle Jon Sudbøs publiserte artikler (2). Konklusjonen var knusende og fratir Sudbø all ære: «... det vesentlige av Jon Sudbøs vitenskapelige produksjon fremstår som ugyldig på grunn av manipulasjon og fabrikkasjon av grunnlagsdata» (2). I en lang rekke artikler har Sudbø forfalsket data. Kommisjonen mener at dette også skyldes «systemsvikt ved Radiumhospitalet i form av for eksempel manglende ledelse, opplæring og kontroll» (2), og de berørte sykehus og universiteter blir kritisert for mangelfulle rutiner. De i alt 60 medforfatterne frikjennes tilsynelatende helt. Noe kritikk rettes riktignok mot Sudbøs veileder, men kommisjonen finner heller ikke at veilederen er «skyldig i såkalt vitenskapelig uredelighet». Dessverre bruker kommisjonen det brede begrepet vitenskapelig uredelighet nærmest synonymt med forfalsking og fabrikkering av data. De burde heller kalt det vitenskapelig svindel. I virkeligheten er det slik svindel medforfatterne frikjennes for.

Det å være medforfatter gjør ikke noen «ansvarlig for at absolutt alle sider ved det som står i publikasjonen er korrekte», skriver kommisjonen, men senere trekker den nærmest den motsatte konklusjon – at medforfatterne selv kan definere og begrense sitt ansvar. Uten å fremstille alternative normer, sår kommisjonen på denne måten tvil om gyldigheten av de såkalte Vancouver-reglene for forfatterskap og medforfatterskap (3). Et av kommisjonens argumenter for medforfatterens ansvarsfritak er at prinsippene for forfatterskap «i enkelte forskningsmiljøer praktiseres nokså lempelig» (2). I Vancouver-reglene heter det bl.a. at alle forfattere skal underskrive på at de har gitt sin endelige tilslutning til det innsendte manuskriptet. Den aktuelle artikkelen i *The Lancet* inneholder så mange og grove feil at enhver forsker innen dette feltet i Norge burde se at noe var galt. Det er derfor tvilsomt om medforfatterne kan ha oppfylt dette kriteriet.

Personer som uten vitende og vilje føres opp på forfatterlister, er selvsagt uskyldige ofre. Det er betryggende at ikke flere enn hovedpersonen aktivt har forfalsket data. Men kommisjonen fratir nærmest sjablongmessig flere titalls medforfattere ethvert ansvar for en omfattende og langvarig svindelaffære. Dette er uheldig. Hvem skal ellers stille kritiske spørsmål og utøve særlig aktsomhet i praksis, om ikke det er de nærmeste medarbeiderne? Det er påfallende når

medarbeidere står frem offentlig og etterlyser institusjonenes ansvar, mens de selv presenterer seg som «en av medforfatterne på studien som førte til at forskningsjukset ble oppdaget» (4). Systemer kan aldri erstatte personlig ansvar.

Dersom kommisjonens vurdering av forfatterskap støttes av universiteter og andre forskningsinstitusjoner, må dette føre til at medforfatterens merittverdi ved vurdering av forskningsmidler og vitenskapelig kompetanse reduseres betydelig. Ære og ansvar henger uløselig sammen. Uten forpliktende ansvar kan man heller ikke påberope seg heder og ære for en publikasjon. Kanskje det enkleste ville være fortidens ordning med én eller to forfattere som både tar ansvar og får eventuell ære – så kan andre medarbeidere takkes for konkret bistand til sist i artikkelen.

Analogien om de få «råtne epler» brukes ofte om forskningsetikkens store avvik. Men forekomsten av råtne epler er sjelden helt uavhengig av den generelle kvaliteten på frukthøsten. Det finnes ikke noen helt klar grense mellom de «ærlige feilene» og det «utvilsomme fusket» (5). Mellom ytterpunktene ligger de mange gråsonetilfellene, nærmest et hierarki der fabrikkasjon av data hører til det groveste, mens gale observasjoner og tolkninger er plassert i den andre enden av skalaen. Håndteringen av slike enkelttilfeller skaper over tid den kulturen som omgir dagens og former morgendagens forskere.

Uredelighet og uærlighet kan aldri elimineres ved hjelp av lover og forskrifter (6). Men etiske overtramp i medisinsk forskning kan begrenses gjennom forbedringer både av kontroll og av kultur. Granskingskommisjonen i Sudbø-saken kommer med mange gode anbefalinger i så måte, selv om kommisjonens vurdering av medforfatterens ansvar er bekymringsfull. Nok en gang må akademiske institusjoner vurdere hensiktsmessigheten av sine meritteringssystemer og finansieringsordninger. De er nemlig drivkreftene både for fremskritt og for fuske.

Magne Nylenna

magne.nylenna@helsebiblioteket.no

Magne Nylenna (f. 1952) er lege, redaktør av Helsebiblioteket og professor II i samfunnsmedisin ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Han har tidligere vært redaktør av Tidsskriftet, medlem av Vancouver-gruppen og nestleder i Forskningsrådets uredelighetsutvalg. Han ledet utvalget som har lagt frem utkast til ny lov om medisinsk og helsefaglig forskning. Han er medlem av den internasjonale rådgivergruppen (International Advisory Board) i The Lancet.

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Litteratur

1. Sudbø J, Lee JJ, Lippmann SM et al. Non-steroidal anti-inflammatory drugs and the risk of oral cancer: a nested case-control study. *Lancet* 2005; 366: 1359–66.
2. Rapport fra granskingskommisjon oppnevnt av Rikshospitalet-Radiumhospitalet HF og Universitetet i Oslo 18. januar 2006. Oslo: Rikshospitalet-Radiumhospitalet/Universitetet i Oslo, 2006.
3. Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals: Writing and editing for biomedical publication. www.icmje.org (2.8.2006).
4. Sudbø A, Solbakk JH. Når de fremste svikter sitt ansvar. *Dagbladet* 29.6.2006.
5. Nylenna M, Simonsen S. Scientific misconduct: a new approach to prevention. *Lancet* 2006; 367: 1882–4.
6. Nylenna M, Simonsen S. Kan vi regulere oss bort fra uredelighet? I: Nydal R, Solberg B, red. Juks, uredelighet og god forskning. Trondheim: Tapir, 2006: 21–32.